

Вишиња Станчић

Институт за политичке студије, Београд

ДЕМОКРАТИЈА НА ЗАЛАСКУ: АУТОРИТАРНО-ТОТАЛИТАРНА ПРЕТЊА

**Зоран Видојевић, Службени гласник, Демократија
на заласку: ауторитарно-тоталитарна претња Институт
друштвених наука, Београд, 2010.**

„Пре 80 година Вудро Вилсон је увео Америку у XX век под лозинком `учинити свет безбедним за демократију`... Уласком у следећи век наш задатак ће бити учинити демократију безбедном за свет“¹⁾ Ове речи утицајног њујоршког глобалисте Фариде Закарије упућују на драматичност садашњег историјског тренутка, као и на епохалне изазове пред којима се налази савремени свет.

„Реч је о судбини либералне демократије у (пост)модерном свету, о томе да она непрекидно суштински слаби, упркос ширењу, да се изврће у себи супротне садржаје и да у свом „клонираним“ облику постаје начин политичке доминације Запада, првенствено Сједињених Америчких Држава, над великим делом данашњег света“²⁾ Овако Зоран Видојевић карактерише стварност демократије данас, упућујући на њену инволуцију и удаљавање од свог нормативног појма, и указујући на могућност њеног ‘заласка’.

Дело Зорана Видојевића *Демократија на заласку* са провокативним и опомињућим поднасловом *Ауторитарно-тоталитарна претња* представља опсежну теоријско-емпиријску анализу феномена демократије, односно стварности савремене демократије у светским оквирима. Циљ ове монографије је, како истиче аутор, да се у оквиру критичке теоријске мисли о демократији осветле узро-

1) Зоран Видојевић, *Демократија на заласку: ауторитарно-тоталитарна претња*, Службени гласник, Институт друштвених наука, Београд, 2010, стр. 121.

2) *Ibidem*, стр. 19.

ци њене кризе и открију могућности, услови и субјекти евентуалне обнове демократије.³⁾ Аутор овом проблему приступа свестрано, са аспекта филозофије, социологије, економије и политикологије, илуструјући своје анализе мноштвом емпиријских и статистичких података.

Видојевић најпре истиче да криза данашње демократије није изоловани феномен, већ да се она јавља у контексту вишеструке кризе у којој се налази готово целокупан свет. Реч је, наиме, првенствено о духовној кризи Запада, односно о кризи западне цивилизације. Одатле, по мишљењу аутора, извире криза демократије, као и општа друштвена и економска криза.

Видојевић наставља своје образлагање смело изјављујући како се данас западна цивилизација изродила у цивилизацију новца и профита: новац је постао врховна вредност, а профит самосврха. Дакле, у основи опште кризе лежи најпре криза вредности; криза демократије је тако део кризе западне цивилизације. Ове ауторове речи требало би да представљају апел целом свету: „Али, никада није било хитније него што је сада превредновање постојеће скале вредности у којој је новац - бог, а гомилање ствари- смисао животних хтења. Она је планетарног и надсистемског карактера. Инструменталне вредности одавно су постале финалне. Неолиберални капитализам је ту инверзију вредности довео до равни парадигме. То је најдубљи корен кризе савременог света и човековог бивствовања, те стога и демократије.“⁴⁾

Дакле, неолиберални капитализам је такво друштвено уређење у коме је све подређено новцу, односно профиту. Он је тако, по мишљењу Видојевића, главни чинилац дегенерације демократије која се огледа у сужавању њеног садржаја, односно у свођењу демократије на пуку процедуру. Аутору је нарочито стало да покаже како управо неолибералном моделу економије одговара модел демократије редуковане на процедуру, односно како је управо неолиберални капитализам тај који својом логиком маргинализује демократију. Видојевић тако показује да су у данашњим либералним демократијама политика, демократске институције и уопште целокупан начин живота потчињени економији. По његовом мишљењу је управо зато либерална демократија и њој својствени неолибе-

3) Ibidem, стр.8.

4) Ibidem, стр. 307.

рални модел економије образац који Запад, на челу са Америком, тежи да наметне остатку света како би остварио своје интересе.

Подређеност политике економији се огледа, како истиче аутор, у алармантној чињеници да је демократија сведена на процедуру, а да ту процедуру, односно правила игре одређује политичка и економска елита. Како је економска моћ посредно и политичка моћ, закони у данашњим либералним демократијама су првенствено на страни капитала. О томе сведочи опомињућа изјава О. Голдсмита: „Закони мељу сиротињу, а богаташи стварају законе“.⁵⁾

Услед таквог стања ствари, данашње демократије јесу друштва у којима владају огромне социјалне неједнакости, које карактерише јаз између богатих и сиромашних. Овакве радикалне економске, односно социјалне неједнакости онемогућавају ефективно спровођење демократије: формална политичка права, сматра аутор, скоро да ничему не служе грађанима који су гладни или који немају посао. Неједнакост у приходима увек имплицира и неједнакост у животним шансама (иако је демократија управо то требало да донесе). У том смислу Е. Блох (E. Bloch) упозорава: „уколико и докле год слобода...није највише повезана с једнакошћу, она остаје химера; слобода је ослобођење од притиска, а притисак се врши економском неједнакошћу и њеним ефектима“⁶⁾

На основу ових разматрања Видојевић долази до закључка да су данашње либералне демократије у великој мери изгубиле своју моралну и социјалну димензију. У контексту неолибералног капитализма демократија се извргава у уређење у којем је положај сиромашних све неповољнији, а положај богатих све бољи. Да је ово тачно потврђују речи некадашњег државног секретара САД Фостера Даласа: „Сиромашни одувек желе да пљачкају богате. Зато их треба савладати и заштитити нашу доктрину по којој богати треба да пљачкају сиромашне“. Тиме је наговештена доктрина касније насталог неолиберализма. Она је своју завршну форму добила у ставовима које заступа Т. Фридман према коме `скривена рука тржишта никада неће радити без скривене песнице`⁷⁾

Аутор даље наставља разматрање демократије наводећи шта она јесте и шта би требало да буде. По његовом уверењу демо-

5) Н. Чомски, *Профит изнад људи, неолиберализам и глобални поредак*, Светови, Нови Сад, 1999, стр. 171.

6) Зоран Видојевић, *Демократија на заласку*, op. cit., стр. 246.

7) Ibidem, стр. 114.

кратија представља покрет општељудске еманципације и као таква она је одувек била борба за слободу и бољи живот за све. У том смислу она није само политичка категорија, него и егзистенцијална. По свом нормативном појму демократија би морала да буде средство хуманизације људске заједнице. Она је данас, међутим, сматра Видојевић, углавном флоскула коју користе најмоћније западне земље, које у име ширења демократије спроводе „хуманитарне интервенције“ широм света како би оствариле своје стратешке циљеве.

У име демократије и људских права врши се убијање људи и потчињавање слабих држава и народа од стране најмоћнијих држава Запада које важе за демократске. Овакав тренд Видојевић карактерише као милитаризацију демократије и економије, у чијој је она служби. У том смислу се, по речима аутора, јавља „опасност изрођавања демократије у институционализовано насиље.“⁸⁾ Такве државе које спроводе насиље, међутим, никако не могу бити демократске, јер је једно од дистинктивних обележја демократије управо идеал ненасиља.

Демократија тако постаје само манипулативни појам помоћу ког се прикрива диктатура капитала, односно међународних финансијских институција и транснационалних корпорација. По свом нормативном појму, наглашава Видојевић, демократија би требало да буде нешто суштински супротно у односу на диктатуру. Она, међутим, данас постаје фасада за диктатуру капитала. У том смислу, наставља даље аутор, јавља се нови облик тоталитаризма- неолиберални тоталитаризам који је маскиран идеологијом демократије и људских права. То показује да се у таквим околностима врши идеологизација и митологизација демократије и да она постаје ‘симулакрум’, односно „идеолошка роба која се намеће глобалном тржишту“.⁹⁾

Дакле, закључује аутор, ‘залазак’ демократије проистиче из духовне кризе западне цивилизације која је наметнула неолиберални модел економије као образац који треба следити. Сведоци смо, међутим, да таква економија данас доживљава крах. Систем неолибералног капитализма, као и реалсоцијализма, садржи у себи аутодеструктивне потенцијале. У случају овог првог они не извиру само из похлепе за профитом (иако по неким ауторима, попут И.

8) Ibidem, стр. 121.

9) Ibidem, стр. 20.

Валерштајна: „Wall Street је стварно диктирао похлепу“¹⁰⁾, нити су резултат постојања приватне својине као такве, већ проистичу из саме логике капитала. Криза неолибералног капитализма, дакле, произлази из саме структуре тог система, бивајући њему иманентна, како је још давно Маркс добро уочио.

Услед овакве свеопште духовне, економске и друштвене кризе питање које најпре треба да поставимо, истиче Видојевић, јесте: Да ли је бољи свет могућ? Уколико није, сваки напор, било теоријски или практичан, био би узалудан. Аутор, дакле, поставља питање о онтолошко-антрополошким претпоставкама демократије, указујући на обнову демократије као хитну потребу епохе¹¹⁾. Зло заиста има онтолошки статус, насиље јесте старо колико и човек и друштво, а мрачна страна човекове природе не сме бити занемарена, па ипак- бољи свет јесте могућ.

Бољи свет је могућ на темељу преиспитивања нормативних основа западне цивилизације. Како она данас јесте цивилизација насиља, новца и профита, потребна је нова цивилизацијска парадигма. Потребно је, штавише неопходно, да се постави питање о смислу и сврси демократије, како би се спречила њена даља деградација и евентуални ‘залазак’. Уколико демократија, по мишљењу аутора, није поредак који тежи хуманизацији људских односа, она не остварује своју сврху и самим тим губи свој легитимитет. Потребан је, дакле, поредак у коме би била остварена равноправност свих људских бића, поредак у коме не би било потчињености и експлоатације човека (која се у неолибералној теорији чак и негира као чињеница).

Видојевић могућност оваквог поретка види у надилажењу дихотомије капитализам- социјализам, односно у јединству демократије, социјалне правде и хуманизоване економске ефикасности, где је профит само средство, а не циљ. Решење је, дакле, у синтези оног најбољег из либерализма и демократије, а она би се састојала у остваривању вредности како слободе, тако и социјалне правде. Бољи свет, поручује аутор овог дела, није могућ без дијалектичког јединства ова два принципа, који би се прожимали и међусобно допуњавали. У том смислу Видојевић истиче како је појам демократско-либералног социјализма кохерентан, и како идеали либерализма и нерепресивног социјализма представљају трајне цивили-

10) Ibidem, стр. 245.

11) Ibidem, стр. 275.

лизацијске тековине, утолико што са њима стоји или пада западна цивилизација.

С обзиром на горе наведене ставове главна порука овог дела би могла бити садржана у следећим речима :“Две водеће прогресивне идеје обележиле су оно што је вредно у модерном добу: либерализам и социјализам. Иако су се обе увелико изопачиле у покушајима њихове практичне реализације...те две идеје остају и данас упориште прогресивних друштвених промена. Јер, ‘човечанство је у последњих неколико векова могло да смисли само два ваљана пројекта друштвене организације- либерализам, отеловљење идеје слободе појединца, и социјализам, опредмећење идеје друштвене слободе и правде. Ниједног од ова два оно се не може одрећи.”¹²⁾ Ову поруку не сме занемарити нико ко је замишљен над будућношћу демократије.

---

12) Ibidem, стр. 284.